

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 4 (2024)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/RJKY2432>

Бас редакторы – главный редактор

Аубакирова Р. Ж.

д.п.н. РФ, к.п.н. РК, профессор

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Каббасова А. Т., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Магауова А. С.,

д.п.н., профессор

Бекмагамбетова Р. К.,

д.п.н., профессор

Самекин А. С.,

доктор PhD, ассоц. профессор

Син Куэн Фунг Кеннет,

д.п.н., профессор (Китай)

Желвис Римантас,

д.п.н., к.псих.н., профессор (Литва)

Авагян А. В.,

д.п.н., ассоц. профессор (Армения)

Томас Чех,

д.п.н., доцент п.н. (Чешская Республика)

Омарова А. Р.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/OERN7467>

***Ж. А. Темербаева¹, С. И. Абишева²,
О. К. Калиева³, М. М. Жаркумбаева⁴**

^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3168-1059>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8327-5696>

³ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4408-9152>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4861-5358>

ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІ ШЕҢБЕРІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУЫ КОМПОНЕНТТЕРІ

Мақалада университеттегі студенттерді ынталандыратын көпқырлы факторлар мәселесі жан-жақты қарастырылады, сондай-ақ білім беру процесінде ішкі және сыртқы мотивтердің арасындағы айқын айырмашылықтар тереңірек талданады. Әлеуметтік, когнитивтік, прагматикалық және коммуникативтік мотивациялық аспектілерге, сондай-ақ студенттердің кәсіби мақсаттары мен амбицияларына ерекше назар аударылады. Торайғыров университетінің әртүрлі курстарының студенттері арасында жүргізілген зерттеу нәтижелері мотивацияның қалыптасу үдерісі, оның өзгеру динамикасы мен дамуының ерекшеліктерін егжей-тегжейлі талдауға мүмкіндік берді. Мақалада студенттердің әлеуметтік-психологиялық және жас ерекшеліктері, олардың болашақ кәсіби қызметке деген көзқарасы, өзін-өзі дамытуға, табысқа жетуге және өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылыстары кеңінен талқыланады. Сонымен қатар, психологиялық-педагогикалық ықпал ету әдістеріне үлкен мән берілген, олардың студенттердің оқу процесіне деген қатынасын айтарлықтай жақсартып, білім алуға деген ынтасын арттырудағы ролі көрсетілген. Оқытушыларға білім алушылардың оқу белсенділігін ынталандыру, академиялық көрсеткіштерін жақсарту, сондай-ақ студенттердің оқу үдерісіне белсенді түрде қатысуына қолайлы жағдайлар жасау бойынша нақты ұсыныстар беріледі. Студенттердің табысты білім алуы

мен олардың кәсіби дамуы үшін мотивациялық факторлармен жүйелі және мақсатты жұмыс жүргізудің аса маңызды екендігі ерекше атап өтілген.

Кілтімі сөздер: білім беру жүйесі, студенттер, мотивация, білім беру қызметі, ЖОО, ынталандыру.

Кіріспе

Қазақстан білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциясы үшін білім құрылымы мен мазмұнына өзгерістер енгізу қажет. Жаңа әдістемелерді әзірлеу, соның ішінде онлайн-білім беруді белсенді түрде енгізу және трансформациядан, оқытудан және үнемі өзін-өзі дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді перспективаға назар аудару маңызды. Бұл өзгерістер білім сапасын арттыруға, оның қазіргі заманғы талаптарға және еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкестігін арттыруға, сондай-ақ студенттердің сыни ойлау, шығармашылық қабілеттері мен дербестігін дамытуға бағытталған. Жоғары оқу орындарында білім беру парадигмасының эволюциясы студенттердің білім алу және тұлғалық өсуін қалыптастыруға, олардың кәсіби және әлеуметтік дағдыларын дамытуға жоғары талаптар қоюды білдіреді. Бұл тек қана білімді беру емес, сонымен қатар оларды шығармашылықты қолдана отырып, стандартты емес мәселелерді шешу қабілеті туралы да болып отыр. Ол үшін оқытушылар білім беру үдерісіне белсенді қатысуы, студенттердің өз бетінше білім алуға және кәсіби маман ретінде үздіксіз өсуіне қолдау көрсету қажет. Бұл тәсіл студенттердің кәсіби дағдыларды жақсы меңгеруіне және қоғамда лайықты орнын алуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда студенттердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың өсуі жағдайында жоғары оқу орындарындағы педагогикалық үдеріс бірқатар күрделі мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Олардың ішінде студенттердің оқуға деген қызығушылығының төмендеуі, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларының жеткіліксіз дамуы, оқу материалын шарлау қабілеті, сондай-ақ әмбебап және кәсіби құзыреттіліктерді меңгерудегі бастаманың көрінісі. Барлық аталған мәселелер студенттердің оқуға деген мотивациясының қалыптаспағандығының көрінісі ретінде сипаттауға болады. Осыған байланысты жоғары оқу орындарында студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетіне мотивациясын оңтайландыруға, сондай-ақ оқу іс-әрекетін студент тұлғасының мазмұнды құрамдас бөлігіне айналдыруға ықпал ететін жағдайлар жасау ерекше маңызды. Мотивация іс-әрекеттердің мақсатқа бағыттылығын, олардың ұйымдастырылуын және тұрақтылығын анықтайды, нақты нәтижеге жетуге бағытталған. Студенттің

мотивациясы академиялық жетістіктермен ғана шектелмей, тұлғаның жалпы әлеуметтенуіне, дүниетанымын қалыптастыруға, моральдық ұстанымдарын, кәсіби және тұлғаның өзін-өзі дамытуын әсер ететін әртүрлі жеке қасиеттерді де қамтиды.

Зерттеу жұмысының мақсаты – Торайғыров университет студенттерінің оқу мотивациясының қалыптасу деңгейін анықтау болып табылады.

Зерттеудің негізгі мақсатына жету үшін келесі нақты міндеттер анықталды:

- Торайғыр университеті студенттерінің оқу және кәсіптік даярлығы контекстінде олардың мотивациялық саласына талдау жүргізу;
- студенттердің жетілу және кәсіби дамуы барысындағы мотивация эволюциясын зерттеу.

Материалдар мен тәсілдер

Бұл зерттеу материалдары Торайғыр университетінің сәулет-құрылыс факультетінің студенттері арасында жүргізілген әлеуметтік сауалнамаға негізделген. Зерттеу объектілері сәулет, дизайн, құрылыс және құрылыс материалдарын өндіру білім беру бағдарламасының 18 жастан жоғары студенттері қатысты. Зерттеуге сәулет-құрылыс факультетінің 64 студенті қатысты.

Зерттеу әдістемесінің негізін педагогикалық зерттеудің жүйелілік, тұтастық, объективтілік, сондай-ақ педагогикалық талдау әдістерін кешенді пайдалану сияқты принциптері құрайды.

Торайғыр университет студенттерінің оқу жұмыстарын талдау барысында білім беру философиясы, тұлғаның оқу іс-әрекетіне дайындығы, тұлғалық-бағдарлы оқыту әдістемесі, кәсіптік білім беруді дамыту принциптері туралы түсініктер пайдаланылды.

Зерттеу үдерісінде әртүрлі әдістер қолданылды: сауалнамалар және жұмыс нәтижелерін талдау арқылы мәліметтер жинау, алынған ақпаратты кейіннен жүйелеу және жалпылау арқылы теориялық талдау, сондай-ақ білім беру үдерістерін тереңірек түсіну үшін математикалық және статистикалық деректерді талдау әдістері және олардың нәтижелері.

Нәтижелер және талқылау

Жүргізілген зерттеулер студенттердің оқу мотивациясына әсер ететін факторларды анықтауға ғана емес, сонымен қатар олардың оқу іс-әрекетіне деген көзқарасын өзгертуге ықпал ететін жағдайларды ашуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, онда студенттердің оқуға деген қызығушылығын оятуға және олардың белсенді оқу әрекетін қолдауға бағытталған оқытушыларға арналған ұсыныстар айтылды.

Бүгінгі студенттер өткен онжылдықтардағы дәстүрлі құндылықтар жүйесін қайта қарауда, бұл құндылықтар саласында жаңа басымдықтардың қалыптасуына алып келеді. Университетте оқу үдерісінде құндылық бағдарларының динамикасы өзгеріп, құндылықтар құрылымы мен студенттің болашақ мамандығын таңдауы арасында тығыз байланыс пайда болады. Жоғарғы білімнің алдында тұрған заманауи міндеттердің күрделілігі бүгінгі жастардың құндылық әлеуетін түсіну мен дамытудың маңыздылығын көрсетеді. Оқытушылардың педагогикалық күзінеттілігі қазіргі кезде олардың оқу материалын білуімен ғана емес, оқытудың психологиялық-педагогикалық және дидактикалық әдістері мен тәсілдерін қолдана білуімен де анықталады.

Торайғыр университетінің оқытушысы студенттерді дамытуына тиіс көптеген негізгі дағдылардың ішінде мыналар ерекше маңызды:

- өз ісін тиімді басқару, өзін-өзі талдау және өмір бойы білім алу арқылы үздіксіз жетілдіру;

- мәселелерді жүйелі түрде талдай білу және іс-әрекет стратегиясын әзірлеу;

- мақсатқа жету үшін топтық стратегияны құра отырып, ұжым жұмысын ұйымдастыру және бағыттау білу;

- академиялық және кәсіби қарым-қатынас үшін қазіргі заманғы коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Оқыту мен оқу бір-бірімен байланысты және оқу-тәрбие үдерісіне белсенді әсер етеді, студенттердің жалпы және кәсіби дағдыларын дамытуға бағыттайды. ЖОО-да студенттерді ынталандыру басты рөл атқарады, өйткені бұл олардың оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуын ынталандырады. Сондықтан мотивацияны концептуализациялау студенттерді табысты оқыту мен тәрбиелеу үшін оның тәжірибелік маңызын ескере отырып, ең маңызды теориялық және педагогикалық міндетке айналады.

Ниет, ынталандыру, үлес және ынта ұғымдарымен тығыз байланысты мотивация ұғымы қазіргі гуманитарлық ғылымдардың негізгі элементі болып табылады. Алғашында А.Шопенгауэр философиялық зерттеулеріне қажетті төрт негізгі ұғымның бірі ретінде қарастырған мотивация сөзбе-сөз аударғанда «қозғалу, әрекет ету» дегенді білдіреді, ол латынның «movere» сөзінен шыққан [1].

P. Nguyen, P. Degrave, E. Steendam, L. Sercu бойынша мотивация – бұл өзінің немесе қоршаған ортадағы өзгерістерге субъективті ұмтылысты бейнелейтін және осы өзгерістерге қол жеткізу үшін әрекет етуге дайындығын қамтитын күй [2].

Психологияда дамыған мотивация теориясында іс-әрекеттің себептерін талдағанда нақты қажеттіліктерге назар аудару керек деп есептейді. Іс-әрекеттің психологиялық концепциясын жасаушы А.Н.Леонтьев іс-әрекет объектісі мотив бола отырып, материалды да, идеалды да бола алады, бірақ ең бастысы бұл объектінің артында әрқашан қажеттілік болатынын атап көрсетті [3].

С. Л. Рубинштейн адам әрекетінің әртүрлі түрлерімен байланысты мотивтерді талдап, бұл әрекеттің әлеуметтік-тарихи контексті мен сипатын атап көрсетті, жануарлардың инстинктивтік мінез-құлқымен салыстырғанда адам мінез-құлқының хабардар болуын атап көрсетті. Сонымен қатар, Рубинштейн қажеттілік концепциясына негізделген мотивацияны зерттеудің өзіндік тәсілін жасады [4].

Х. Хекхаузеннің пікірінше, адам мотивациясының психологиялық механизмдерін зерттеу когнитивтік ойлау механизмі арқылы өзара байланысқан үш негізгі фактордың өзара әрекеті болып табылады: тұлғалық, ситуациялық және мотивациялық [5].

T. Dania, H. Chládková, J. Duda, R. Kožíšek және A. Hrdličková пікірінше, мотивация студенттердің оқу-тәрбие үдерісінде олардың оқудағы биік деңгейіне, оқу сабақтарындағы белсенділігіне және жалпы нәтижелілігіне әсер ететін негізгі рөл атқаратының белгіледі. Зерттеушілер оқу мотивациясына ішкі және сыртқы ынталандыру әсер ететінін нақтылайды. Ішкі ынталандыруларға оқушылардың жеке ерекшеліктері, олардың қызығушылықтары, талпыныстары, білім алуға, оқу жетістіктеріне жетуге және жеке тұлға ретінде дамуға деген ұмтылыстарын белгіледі. Сыртқы ынталандыруларға оқыту жағдайлары, оқыту әдістері, әлеуметтік ортаның әсері және басқалардан күтулер кіруі мүмкін, олар студенттердің оқуға деген ынтасына және оқу үдерісіндегі белсенділігіне әсер ететінін нақтылады [6].

S. Falcon, J. B. Alonso және J. Leon атап көрсеткендей, оқытушылар марапаттар мен жазалар (яғни сыртқы мотивация) немесе сезімдер (яғни, интроспекциялық мотивация) сияқты сыртқы мотиваторларға немесе оқу құндылығы сияқты ішкі формаларға жүгіне алады және ішкі мотивациясы бар студенттер көбірек оқуға қызығушылық танытады және жоғары сапалы білімге қол жеткізеді [7].

M. W Galbraith, R. J Wlodkowski, И. А. Зимняя және А. В. Осиповская оқу іс-әрекетінің мотивациясын білім беру ортасының сипаты, бәсекелестік, әлеуметтік әсер ету сияқты әртүрлі сыртқы факторлардың, сонымен қатар мақсат қою, қызығушылық, субъективтілік және эмоционалдық жағдай сияқты ішкі факторлардың өзара әрекетінің нәтижесі ретінде анықтап және мотивациялық факторлардың саны студенттердің жалпы мотивация

деңгейіне тікелей әсер етеді деп мәліметтейді [8, 4-7-б.; 9, 2-б.; 10, 235-248-б.; 11, 89-93-б.].

Т. Моу пікірінше, мотивациясы жоғары студенттер тапсырмаларды орындауда үлкен табандылыққа ие, себебі олар ішкі қанағаттану үшін немесе өздеріне тән қиындықтардан іс-әрекетпен айналысады, сондықтан олар өз мақсаттарына табандылықпен жетуге бейім [12].

A. Martin, Re. Collie, L. Malmberg мотивация мәселесінде академиялық талаптар мен академиялық ресурстарды ескеру керектігін атап көрсетеді. Академиялық талаптар психологиялық және/немесе физикалық жүктемені қажет ететін оқыту ерекшеліктерін қамтиды (мысалы, оқыту сапасының төмендігі, курстың ауыр жүктемесі). Академиялық ресурстар студенттерге академиялық мақсаттарға және өсуге қол жеткізуге көмектесетін оқу аспектілерін қамтиды (мысалы, оқытуда қолдау көрсету, оқытуш мен студенттің арасындағы жағымды қарым-қатынас). Академиялық талаптар студенттердің мотивациясының төмен деңгейімен байланысты, ал академиялық ресурстар жоғары мотивациямен байланысты дейді [13].

J. W. Apps заманауи оқытушылар теориялық материалдарды әртүрлі тәжірибелік жағдайларды шешу үшін қолдана білуі керек, сонымен бірге бұл білімнің болашақ үшін маңыздылығын атап өтеді. Бұл әдіс студенттердің белсенділіктерін сезінуге мүмкіндік береді және олардың мотивациясын арттыруға көмектеседі [14].

Жеке тұлғаның ынтасы мен іс-әрекеті оның қоршаған дүниені жеке қабылдауымен және өзін-өзі реттеу қабілетімен тығыз байланысты екенін атап өткен жөн. Түрлі факторлардың мотивацияға қалай әсер ететінін және олардың мінез-құлықты қалай бағыттайтынын түсіну жеке тұлғаны түсінуге ғана емес, сонымен қатар қажетті нәтижелерге жету үшін мотивациялық стратегияны жасауға көмектеседі. Мотивация контекстінде жауапкершілік салаларын айыру маңызды аспект болып табылады:

- оқытушы мен оқу орнының міндеттері, олар оқытушылар мен оқу орнының студенттердің оқуға деген мотивациясын арттыру үшін ынталандыратын оқу ортасын құру, қызықты әрі өзекті оқу материалдарын әзірлеу, сондай-ақ қолдау мен ресурстарды ұсыну міндеттерін қамтиды. Оқытушылар оқу үдерісін қызықты, қолдау көрсететін және студенттердің әртүрлі оқу қажеттіліктеріне белсенді жұмыс істеуі керек;

- студенттің жауапкершілігі, ол студенттердің білім беру үдерісіне белсенді қатысуын, жеке мақсаттарды қоюды және оларды жүзеге асыруға ұмтылуды, сондай-ақ ұсынылған ресурстарды пайдалану және олардың дамуы мен жетістіктерін қолдауды қамтиды. Студенттер өздерінің мотивациясы, өзін-өзі реттеу және оқу іс-әрекеті үшін жауапкершілікті өз

мойнына алып, оқу үдерісіне белсенді қатысып, білім беру мақсаттарына жетуге ұмтылуы керек.

Жауапкершіліктің осы салаларын ажырату оқытушыларда, студенттер де ортақ білім беру мақсаттарына қол жеткізу үшін тиісті жауапкершіліктерді алатын тиімді білім беру ортасын құруға көмектеседі. Оқу мотивациясы оқу әрекеті үдерісінде белсендірілетін мотивацияның белгілі бір түріне жатады. Мотивацияның бұл түрі тұрақтылықпен, динамикамен және білім беру мақсаттарына жетуге бағытталғандығымен сипатталады. Бұл көбінесе оқу үдерісін ұйымдастыруға, оқу материалының ерекшеліктеріне, оқыту әдістеріне және оқытушының педагогикалық жұмысының жеке стиліне, сондай-ақ басқа факторларға, соның ішінде психологиялық-педагогикалық аспектілерге байланысты. Маңызды факторлардың арасында студенттердің әлеуметтік-психологиялық және жас ерекшеліктерін олардың тұлғасының құрамдас бөлігі ретінде ескеру қажет. Студенттік жас кезеңі тұлғаның қалыптасуы аяқталып, дүниетанымының қалыптасуы және құндылық бағдарларының бекітілу кезеңін білдіреді.

Есепке алмай болмайтын факторлар қатарында – студенттік жастардың әлеуметтік-психологиялық және жас категорияларын олардың тұтас тұлғасы ретінде қарастыру қажет, бұл мәселемен психологтар мектебі айналысып, антропологиялық принципке және синтетикалық адамтануға сүйенді. Алайда, зерттеулер көрсеткендей, бірінші, екінші курс студенттерінің ерте есейген кездегі тұлғалық жетілудің қалыптасуы баяу және нәрестелікпен сипатталуы мүмкін, яғни олардың өмірін өзін-өзі реттеу және өз бетінше ұйымдастыру деңгейі жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл факторлар бірінші, екінші курс студенттерінің оқуға деген ынтасын дамытуды қиындатуы мүмкін. Жоғары оқу орындарының негізгі мақсаты – студенттердің оқу мотивациясын ынталандыру және олардың оқу үдерісінен қанағаттануын қамтамасыз ету. Мұндай жағдайларды жасауға деген ұмтылыс әрбір студенттің жеке басының құндылығын растауға әкеледі және жалпы оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Студенттерді оқуға деген мотивациясына әсер ететін бірқатар ынталандырулар бар:

- танымдық - жаңа білім мен зерттеуге құштарлық, өзін қоршаған әлемді түсінуге және тұлға ретінде дамуға ұмтылу, өз ой-өрісін кеңейтуге және пәнді терең түсінуге ұмтылу;

- әлеуметтік, өзінің және отбасының жақсы болашағының кепілі екенін ұғыну;

- прагматикалық - сапалы білім табысты мансап пен қаржылық тәуелсіздікке жол ашатынын түсіну, білім арқылы жоғары әлеуметтік мәртебеге және материалдық әл-ауқатқа жетуге ұмтылу;

- қарым-қатынас мотивтер – жаңа байланыстар мен достықтар орнатуға, пікірлес адамдармен тәжірибе және идеялармен алмасуға және өзінің әлеуметтік желісін кеңейту және қарым-қатынасты байыту тәсілі ретінде оқу үдерісіне қатысуға ұмтылу;

- кәсіби - таңдаған саласында озық маман болуға ұмтылу.

Торайғыров университет студенттерінің оқу іс-әрекетіне мотивациясына қандай нақты факторлар әсер ететінін анықтауға тырыстық, студенттердің оқу үдерісіне қатысу деңгейін ғана емес, сонымен қатар олардың материалды тиімді меңгеру қабілетін, сондай-ақ оқудағы табыстың көрсеткіштері ретінде. Сонымен қатар, біз студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетке деген мотивациялық қатынасын белсендіруге қандай психологиялық-педагогикалық факторлар ықпал ететіні қызықтырды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Торайғыров университет студенттерінің көпшілігі өздерінің білім алу іс-әрекетіне үлкен мән береді және олар алған білім қазіргі нарықтық экономика жағдайында өмірде табысқа жету және өзін-өзі жүзеге асыру үшін кең мүмкіндіктер ашатынына сенімді. Олардың көпшілігі таңдаған мамандығымен байланысты болашаққа сеніммен қарайтынымен, көпшілігі кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруды университетке түсудің басты мотиві ретінде көрсетпейді.

Ізденіс кезеңінде біз Қазақстанның шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде білім алған студенттер мен үлкен қалаларында мектеп бітірген студенттерге «Оқуға түсу мотивацияларыңыз?» деп сауалнама ұсындық. Сауалнамаға студенттердің келесі жауаптары болды:

-білім беру арқылы қоғам мен әлеуметтік ортаның дамуына үлес қосуға ұмтылу;

- оқу үдерісінде әлеуметтік жобалар мен бастамашыл топтарға қатысуға қызығушылық;

- алған білімдерін пайдалана отырып, әлеуметтік мәселелерді шешуге ынталандыру;

- болашақта тұрақты жұмыс пен қаржылық тәуелсіздік беретін білім алуға ұмтылу;

- жақсы мансап және қаржылық болашағы бар мамандық таңдауға деген ұмтылыс;

-таңдалған мамандық бойынша жұмысқа орналасу ықтималдығының жоғары болуын күту;

- нақты өмірде қолдануға болатын практикалық дағдыларды алуға ұмтылу;

- білім алу арқылы қаржылық жағдайды жақсартуға көңіл бөлу;

- таңдаған мамандығын терең меңгеріп, ой-өрісін кеңейтуге ұмтылу;

- жаңа интеллектуалдық салада дамуға ұмтылу;
- жеке және кәсіби өсуге ықпал ететін білім алуға қызығушылық;
- оқу арқылы өзінің дүниетанымын кеңейтуді және шығармашылық қабілетін дамытуды күту;
- әрі қарай дамыту үшін қызықты және мазмұнды пәндерді оқуға ұмтылу;
- өз мамандығының маманы болуға және кәсіби биіктерге жетуге ұмтылу;
- мансаптық жетістіктерді күту және таңдаған салада өзін жүзеге асыру мүмкіндігі;
- өз саласында мойындалған жоғары білікті маман болуға ұмтылу;
- оқуды бітіргеннен кейін табысты мансап күту;
- кәсіби дағдыларды дамытуға және мансаптық мақсаттарға жетуге ынталандыру;
- топта жұмыс істеуге және бірлескен білім беру жобаларына қатысуға ынталандыру;
- өзіңізді мүдделері мен мақсаттары ұқсас адамдармен қоршауға деген ұмтылыс;
- білім беру мекемесінде қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін қолайлы әлеуметтік ортаны күту.

Жеке деректерді талдау кезінде Қазақстанның шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде білім алған студенттер мен үлкен қалаларында мектеп бітірген студенттерімен салыстырғанда әлеуметтікке байланысты мотивацияға көбірек бейім екені анықталды (1-диаграмма).

Диаграмма 1 – Қазақстанның ірі, шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде мектеп білімін алған Торайгыров университетінің бірінші және екінші курс студенттерін оқуға түсу мотивациялары

Респонденттердің көпшілігі үшін оқуға түсу кезінде таңдалған мамандықты алу мүмкіндігі шешуші емес, ал әлеуметтік мотивтің көрсеткіштері көп болғандықтан, олардың университетке түсу туралы шешімін біз әлеуметтік ұтқырлықты жүзеге асыру құралы және қоғамдағы жағдайын жақсартуға деген ұмтылыс ретінде түсіндіреміз. Отбасын қолдау, әлеуметтік ортаның әсері сияқты әлеуметтік факторлар білім беру мекемесі мен мамандықты таңдауға айтарлықтай әсер етті, бұл жастардың білім беру шешімдеріндегі әлеуметтік уәждеменің маңыздылығын көрсетеді.

Торайғыр университетінде оқу үдерісінде студенттердің мотивациялық факторларының эволюциясы байқалады, олар динамикалық және өзгермелі. Университетте оқу барысында студенттердің танымдылық және кәсіби мансапқа деген көзқарасы өзгеріп, олардың маңыздылығы арта түсуде (2-диаграмма).

Диаграмма 2 – Торайғыр университетінің жоғары курс студенттерінің мотивациялық факторларын оқыту үдерісіндегі өзгерістер

Студенттердің оқу үрдісінде мамандыққа деген көз қарасын қайта бағалауда, ішкі дүниесін өзгерту қажеттілігін сезінуінің жаңа жолдарын іздеудің маңызды кезеңі болып табылады.

Жоғары курс студенттерінің танымдылық және кәсіби мотивациясының көрсеткіштерінің жоғарылауы өз мамандығының пәндерін тереңірек игерген сайын теориялық білім мен нақты тәжірибелік байланысын көруде және олардың маңыздылығын түсіне бастауымен түсіндіріледі. Оқудың басында студенттер оқу тапсырмаларын орындауға және жақсы баға алуға бағытталған болуы мүмкін, бірақ олар мамандықты игеріп, оның шынайы өмірдегі маңыздылығын түсінген сайын мотивация ішкі және тереңірек болады. Студенттердің алған білімдері мен дағдылары олардың мансабында табысқа жетуге қалай көмектесетінін көргенде кәсіби мотивация артады,

ал танымдылық мотивация мамандыққа деген қызығушылық пен тұлғалық және кәсіби дамуға деген ұмтылыстың тереңдеуімен өседі.

Оқыту үдерісі барысында студенттердің оқу әрекетінің мазмұнында да, олардың оқу мен оқуға деген ынтасында да өзгерістер болады. Сондықтан зерттеуді жүргізу барысында Торайғыр университетінде бірінші, екінші және соңғы курстарда оқитын студенттер арасында сыртқы және ішкі мотивациялық факторлардың қалай өзгеретінін бақылау мақсаты қойылды.

Зерттеу барысында сауалнамаға қатысқан студенттердің үштен бірі қызығушылық тудырып қана қоймай, оны жүзеге асырудан ләззат әкелетін жұмыстың болуы маңызды екенін атап өтті (1-кесте).

Кесте 1 – Торайғыр университет студенттерінің болашақ кәсіби қызметінің ішкі және сыртқы мотивациялары

Сізді жұмыс істеуге не ынталандырады?	
Жұмыстың өзінен қанағаттану	34,4%
Жеке мақсаттарға жетуге ұмтылу	17,2%
Болашақта қаржылық сыйақы	29,7%
Қарқынды бәсеке және болашақ кәсіби қызметте табысқа жету үшін тұрақты күрес	10,9%
Болашақта белгілі бір мәртебеге және әлеуметтік мойындауға қол жеткізу	7,8%

Зерттеу нәтижелері Торайғыр университет студенттерінде белсенді оқу іс-әрекетіне мотивация мен кәсіби дағдыларды меңгеруге деген ұмтылыс қалыптасқанын көрсетті. Дегенмен, олардың оқу мотивациясына кері әсер ететін бірнеше факторлар анықталды (2-кесте).

Кесте 2 – Студенттердің оқу іс-әрекетіне мотивациясын төмендететін себептер мен әдістер

Дәріспен, семинарлардың рәсімділігі мен біркелкілігі	15 %
Авторитарлық және агрессивті оқыту стилі	26,6%
Оқу материалының логикалық баяндалуының жеткіліксіздігі	26,4%
Білім беру бағдарламалары мен қазіргі кәсіби талаптарының арасындағы алшақтық	12,5%
Оқу кабинеттері мен зертханаларда техникалық құралдардың жетіспеуі	10,2%
Оқытушының құзыреттілігі жеткіліксіздігі	6,2%
Оқытушылардың арасындағы қарым-қатынас дағдыларының шектеулілігі	3,1%

2 кесте көрсеткіші бойынша авторитарлық және агрессивті оқыту стилімен, сондай-ақ оқу материалының жеткіліксіз логикалық баяндалуымен байланысты студенттердің мотивациясының төмендеуінің маңызды көрсеткіштері, оқуға бұл тәсіл қолайлы және өнімді оқу ортасын құруға ықпал етпейтінін көрсетеді. Авторитарлы стиль студенттерді шамадан тыс және дербестіктің жоқтығын сезінуі мүмкін, бұл олардың белсенділік пен оқуға деген ынтасын төмендетеді, сонымен қатар ашық өзара әрекеттесуге кедергі келтіретін және мотивацияны төмендететін қорқынышқа әкеледі. Материалды баяндаудағы жүйеліліктің болмауы ақпаратты қабылдауды қиындатады, қызығушылық пен оқуға деген ынтасының жоғалуына әкеледі. Бұл факторлар оқу үрдісінің тиімділігін арттыру және студенттердің танымдық мотивациясын ынталандыру үшін оқыту тәсілдерін өзгерту қажеттігін көрсетеді.

Қорытынды

Сонымен, білім беру үдерісінің тиімділігі студенттердің мотивациясы мен оқыту тәсілінің өзара әрекеттестігіне байланысты.

Талдау нәтижелеріне сүйенсек, төменгі курс студенттерінің негізгі мотивтері әлеуметтік құрамдас бөліктер болса, жоғары курс студенттері үшін сапалы білім алуға, мансаптық өсуге ұмтылу және жоғары білікті маман болуға ұмтылу екені анықталды. өз саласының мамандары. Дегенмен, зерттеу барысында студенттердің мотивациялары көпқырлы, жағымды және жағымсыз аспектілерді біріктіретіні анықталды. Торайғыров университетінде студенттердің оқу мотивациясының деңгейі жалпы алғанда жақсы деңгейде екенін атап өтуге болады, алайда оның тиімділігін арттыру үшін ішкі және сыртқы мотивтердің алуан түрлілігін ескеру қажет, Студенттердің мотивациясын жақсарту бойынша ұсынымдар теориялық білім мен тәжірибелік дағдылар арасында берік байланысты құруды, сондай-ақ мансаптық бағдарлар мен тәжірибелерді дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізуді қамтиды.

Оқуға мотивацияны арттыру үшін оқытушылар тарапынан бірнеше ұсыныстарды атап өтуге жөн көрдік:

- оқу үдерісінде студенттердің белсенділігін және мотивациясын арттыруға ықпал ететін белсенді және интерактивті әдістерді қолдану маңызды. Мұндай әдістерге жобалық жұмыс, кейс тапсырмалары, «ми шабуылы», дебаттар, дөңгелек үстелдер, рөлдік және іскерлік ойындар, проблемалық дәрістер мен семинарлар, тренингтер, конференциялар, модельдеу, сұхбаттар және басқалар жатады. Бұл әдістер студенттердің коммуникативтік, ұйымдастырушылық және шығармашылық қабілеттерін дамытады, тапсырмаларды шешуге жеке тәсілдер табуға көмектеседі;

- оқытушы студенттерді оқытылатын пәннің маңыздылығы мен өзектілігіне сендіруі қажет, сондай-ақ оның болашақ мамандықтарында тәжірибелік қолданылуын көрсетуі тиіс;

- оқытушы сабақ өткізудің заманауи әдістері мен технологияларын меңгеруі тиіс. Дәрістер материалды құрғақ баяндайтын қызықсыз және бір сарынды болмауы керек, бірақ қызықты, жанды қарым-қатынас пен диалог түрінде болуы керек. Сабақта әр түрлі тапсырмалар мен кейс-стадилер, ойындар, тесттер, шығармашылық әдістемелер және басқа да тәсілдер қамтылуы керек, өйткені олар болашақ мамандығына қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Әрбір нақты жағдайға сәйкес оқыту технологиясын таңдай білу және оны студенттермен жұмыс жасауда тиімді пайдалануды қамтамасыз ету маңызды. Бұл нағыз кәсіби ортаға жақын атмосфераны құруға көмектеседі. Мұндай кіріктірілген сабақтар оқу іс-әрекетіне қызығушылықты, бастамашылдықты, шығармашылықты және жоғары нәтижелерді көрсетеді.

- оқуға мотивацияны арттыру үшін оқытушы мен студент арасындағы сенім мен ынтымақтастыққа негізделген қарым-қатынасты орнату маңызды, бұл студенттің ішкі әлеуетінің ашылуына ықпал етеді. Студент оқытушыны көмек сұрауға, проблемаларды талқылауға, пікір алмастыруға, мақұлдауға және шығармашылық жұмыс жасауға болатын тәлімгер ретінде көруі керек. Оқытушы студенттің өз күшіне сенімділігін нығайтатын тиімді мотивация әдістерін қолдануы қажет. Оқу барысында оқытушы студенттердің жақсы орындалған тапсырмалары үшін оларды мақтап, жетістіктерін бағалап, ынталандыруы тиіс. Мұндай көзқарас, табысқа деген сенім, студенттің пәнге деген оң көзқарасын қалыптастырып, белсенді оқу жұмысына деген ынтасын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 **McClelland, D. C.** Human motivation // Glenview, IL : Scott, Foresman. – 1985. – 183 p.

2 **Nguyen, P., Degrave, P., Steendam, E., Sercu, L.** Self-determination in EMI education. A study of university students' motivation in Vietnam // International Journal of Educational Research Open. – 2023. – Vol. 5. – P. 1–13.

3 **Леонтьев, А. Н.** Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев / – М. : МГК. – 1981. – 584 с.

4 **Рубинштейн, С. Л.** Основы общей психологии. // СПб. : Питер. – 2010. – 713 с.

5 **Фрейд, З.** Основные психологические теории в психоанализе / пер. М. В. Вульф, А. А. Спектор // М. : АСТ. – 2006. – 400 с.

6 **Dania, T., Chládková, H., Duda, J., Kožíšek, R., Hrdličková, A.** The motivation of generation Z: A prototype of the Mendel University student // The International Journal of Management Education. – 2023. – Volume 21 (3). – P. 1707–1714.

7 **Falcon, S., Alonso, J. B., Leon, J.** Teachers' engaging messages, students' motivation to learn and academic performance: The moderating role of emotional intensity in speech // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 136. – P. 1–12.

8 **Galbraith, M. W.** Attributes and skills of an adult educator / M.W. Galbraith // Adult learning method. – 1990. – P. 3–22.

9 **Wlodkowski, R. J.** Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults / R.J. Wlodkowski // San Francisco: Jossey-Bass. – 1999. – P. 2.

10 **Зимняя, И.А.** Педагогическая психология / А.И. Зимняя // Ростов н/Д.: Феникс. – 1997. – 480 с.

11 **Осиповская, А. В.** К вопросу о мотивации учебной деятельности студентов // Экономический журнал. – 2013. – №2. – С. 89-93.

12 **Mou, T.** The practice of visual storytelling in STEM: Influence of creative thinking training on design students' creative self-efficacy and motivation // Thinking Skills and Creativity. – 2024. – Vol. 51. – P. 1–17.

13 **Martin, A., Collie, Re., Malmberg, L.** Exploring the roles of academic, personal, and cultural demands and resources in immigrant students' motivation, engagement, and achievement // Learning and Instruction. – 2024. – Vol. 92. – P. 1–13.

14 **Apps, J. W.** Mastering the teaching of adults / J.W. Apps // Malabar: Krieger. – 1991. – 150 p.

References

1 **McClelland, D. C.** Human motivation // Glenview, IL: Scott, Foresman. – 1985. – 183 p.

2 **Nguyen, P., Degrave, P., Steendam, E., Sercu, L.** Self-determination in EMI education. A study of university students' motivation in Vietnam // International Journal of Educational Research Open. – 2023. – Vol. 5. – P. 1-13.

3 **Leont'ev, A. N.** Problemy razvitiya psihiki [Problems of mental development] [Text] / A.N. Leont'ev / – М. : MGK. – 1981. – 584 p.

4 **Rubinshtejn, S. L.** Osnovy obshchej psihologii [Fundamentals of general psychology] [Text] // SPb. : Piter. – 2010. – 713 p.

5 **Frejd, Z.** Osnovnye psihologicheskie teorii v psihoanalize [Basic psychological theories in psychoanalysis] [Text] / per. M. V. Vul'f, A. A. Spektor // М. : AST. – 2006. – 400 p.

6 **Dania, T., Chládková, H., Duda, J., Kožíšek, R., Hrdličková, A.** The motivation of generation Z: A prototype of the Mendel University student // The International Journal of Management Education. – 2023. – Volume 21 (3). – P. 1707-1714.

7 **Falcon, S., Alonso, J. B., Leon, J.** Teachers' engaging messages, students' motivation to learn and academic performance: The moderating role of emotional intensity in speech // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 136. – P. 1–12.

8 **Galbraith, M. W.** Attributes and skills of an adult educator / M.W. Galbraith // Adult learning method. – 1990. – P. 3–22.

9 **Wlodkowski, R. J.** Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults / R.J. Wlodkowski // San Francisco: Jossey-Bass. – 1999. – P. 2.

10 **Zimnyaya, I. A.** Pedagogicheskaya psihologiya [Educational psychology] [Text] / A.I. Zimnyaya // Rostov n/D.: Feniks. – 1997. – 480 p.

11 **Osipovskaya, A. V.** K voprosu o motivacii uchebnoj deyatel'nosti studentov [On the issue of motivation for students' educational activities] [Text] // Ekonomicheskij zhurnal. – 2013. – № 2. – P. 89–93.

12 **Mou, T.** The practice of visual storytelling in STEM: Influence of creative thinking training on design students' creative self-efficacy and motivation // Thinking Skills and Creativity. – 2024. – Vol. 51. – P. 1–17.

13 **Martin, A., Collie, Re., Malmberg, L.** Exploring the roles of academic, personal, and cultural demands and resources in immigrant students' motivation, engagement, and achievement // Learning and Instruction. – 2024. – Vol. 92. – P. 1–13.

14. **Apps, J. W.** Mastering the teaching of adults / J.W. Apps // Malabar : Krieger. – 1991. – 150 p.

28.10.24 ж. баспаға түсті.

29.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

21.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Ж. А. Темербаева¹, С. И. Абишева²,
О. К. Калиева³, М. М. Жаркумбаева⁴

^{1,2,3,4}Торайгыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

Поступило в редакцию 28.10.24.

Поступило с исправлениями 29.10.24.

Принято в печать 21.11.24.

КОМПОНЕНТЫ РАЗВИТИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ В РАМКАХ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В данной статье рассматриваются основные преимущества и недостатки статьи. В статье всесторонне рассматриваются факторы, влияющие на мотивацию студентов в университете, а также углубленно анализируются чёткие различия между внутренними и внешними мотивами в образовательном процессе. Особое внимание уделяется социальным, когнитивным, прагматическим и коммуникативным аспектам мотивации, а также профессиональным целям и амбициям студентов. Результаты исследования, проведённого среди студентов разных курсов Торайгыров университета, позволили детально проанализировать процесс формирования мотивации, динамику её изменений и особенности развития. В статье широко обсуждаются социально-психологические и возрастные особенности студентов, их отношение к будущей профессиональной деятельности, стремление к саморазвитию, успеху и самореализации. Также большое значение придаётся методам психологического и педагогического воздействия, которые заметно улучшают отношение студентов к учебному процессу и играют важную роль в повышении их мотивации к обучению. Преподавателям даются рекомендации по стимулированию учебной активности учащихся, улучшению их академических показателей, а также по созданию благоприятных условий для активного участия студентов в учебном процессе. Особо подчёркивается важность систематической и целенаправленной работы с мотивационными факторами для успешного обучения студентов и их профессионального развития.

Ключевые слова: система образования, студенты, мотивация, образовательная деятельность, вуз, стимулирование.

*Zh. A. Temerbayeva¹, S. I. Abisheva²,

O. K. Kaliyeva³, M. M. Zharkumbayeva⁴

^{1,2,3,4}Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 28.10.24.

Received in revised form 29.10.24.

Accepted for publication 21.11.24.

COMPONENTS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEARNING MOTIVATION WITHIN THE FRAMEWORK OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article thoroughly examines the factors influencing student motivation at the university and provides an in-depth analysis of the clear distinctions between intrinsic and extrinsic motivations in the educational process. Special attention is given to the social, cognitive, pragmatic, and communicative aspects of motivation, as well as to the professional goals and ambitions of students. The results of the study conducted among students of various courses at Toraygyr University allowed for a detailed analysis of the process of motivation formation, the dynamics of its changes, and the features of its development. The article extensively discusses the socio-psychological and age-related characteristics of students, their attitude towards future professional activities, and their aspirations for self-development, success, and self-actualization. Significant attention is also paid to psychological and pedagogical methods, which significantly improve students' attitudes toward the learning process and play an important role in increasing their motivation to learn. Teachers are provided with recommendations on how to stimulate students' academic activity, improve their academic performance, and create favorable conditions for active student participation in the educational process. The importance of systematic and targeted work with motivational factors for the successful education and professional development of students is especially emphasized.

Keywords: education system, students, motivation, educational activity, university, stimulation.

Теруге 28.11.2024 ж. жіберілді. Басуға 27.12.2024 ж. кол қойылды.

Электронды баспа

8,16 Кб RAM

Шартты баспа табағы 26,99.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. Ж. Шокубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Тапсырыс № 4305

Сдано в набор 28.11.2024 г. Подписано в печать 27.12.2024 г.

Электронное издание

8,16 Кб RAM

Усл.п.л. 26,99. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. Ж. Шокубаева

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Заказ № 4305

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz